

We believe the most appropriate for Ukraine would be the reception of these last models. Because reflected of worldview functions of science would promote for understanding by the public and the government defining the role of science for economic and social development of modern and future Ukraine. Integration into the world scientific process would ensure the improvement of the analytical and predictive maintenance procedures for making decisions on state support of research, taking into account the interests small and medium businesses in the formation of research topics and identify their perpetrators. And union the competence of the central and local authorities would give positive developments on the problem of chronic underfunding of science.

Key words: science, constitutional and legal support, state policy.

УДК 340.111.5

О. М. КУЖЕЛЄВ,
аспірант Інституту держави і права
ім. В. М. Корещького НАН України

ПРАВОВІ ПОСЛУГИ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ

У статті досліджено сутність «послуги» як соціальної категорії. Доведено, що правові послуги є різновидом соціальних послуг і виокремились від останніх у зв'язку з необхідністю задоволення правових інтересів учасників суспільних відносин. У вітчизняному законодавстві немає однозначності у визначенні дефініції «правова послуга». Зроблено висновок про недопущення розмежування понять «правові» та «юридичні» послуги.

Ключові слова: послуга, правові послуги, юридичні послуги, правові інтереси, учасники правових відносин.

Кужелєв О. Н. Правовые услуги: к определению сущности и содержания

В статье исследована сущность «услуги» как социальной категории. Доказано, что правовые услуги являются одним из видов социальных услуг и выделены в связи с необходимостью удовлетворения правовых интересов участников общественных отношений. В отечественном законодательстве нет однозначной дефиниции «правовая услуга». Сделан вывод о недопущении разграничения понятий «правовые» и «юридические» услуги.

Ключевые слова: услуга, правовые услуги, юридические услуги, правовые интересы, участники правовых отношений.

Kuzheliev O. M. Legal services: to determine the essence and content

In the article explored the essence of the «service» as a social category. The legal services are a form of social services and to dissociate oneself from them by the need to allowance the legal interests of privies are proved. In domestic legislation contained no unambiguous definition of legal services. The made a conclusion about exclusion to distribution of concepts between «legal» and «juridical» services.

Key words: a service, legal services, juridical services, legal interests, privies.

Підвищення інтересу до проблем захисту прав і свобод людини зумовило необхідність забезпечення суб'єктів суспільних відносин правовими послугами. Поява у юридичній науці та законодавстві терміну «правова послуга» свід-

чить про зміну сутності взаємовідносин держави і особи та доводить, що держава може будувати свої відносини з суб'єктами не лише встановлюючи зобов'язання та примуси, а й шляхом надання правових послуг.

З огляду на це, важливим у правореалізаційному процесі є визначення поняття «правові послуги», що має на меті з'ясування їх сутності та змісту. Враховуючи те, що поняття «послуга» має категоріальний статус і є родовим відносно поняття «правова послуга», вважаємо за необхідне розпочати дослідження із з'ясування сутності «послуги» як соціального явища, що існує в усіх сферах суспільного буття.

Різним аспектам проблематики правових послуг присвятили свої дослідження М. Баранніков, Є. Берлін, С. Гусарєв, І. Жилінкова, Т. Ільїна, В. Панченко В.В. Резнікова, Л. Ситдикова О. Сніжко, Д. Степанов, О. Тихомиров, Г. Шаркова, О. Щуковська та ін.

Аналіз наукових праць щодо з'ясування сутності поняття «послуга» доводить, що в науці немає єдності у розумінні цієї категорії, що є наслідком існування різних методологічних підходів до її визначення. Тому, метою цієї статті є з'ясування сутності та змісту категорії «правові послуги» та визначення відповідної дефініції.

Термін «послуга» в українській мові означає: 1) служіння, слугування, обслуговування; 2) дія, вчинок, що дає користь, допомогу іншому; 3) діяльність підприємств, організацій та окремих осіб, що виконується для задоволення потреб¹.

Наукові підходи щодо розуміння категорії «послуга» відрізняються. Відповідно у науці виділяють декілька підходів, що розкривають зміст цієї категорії²: визначення сутності послуги як дії або діяльності, що спрямована на задоволення потреб суб'єктів, створення блага, а не матеріальної речі (Д. Степанов, О. Тихомиров, Є. Ахтямова та ін.); розкриття сутності категорії «послуга» як результату діяльності, характерною ознакою якої є вигідність або корисність (С. Алексєєв, О. Красавчиков та ін.); розуміння послуги у єдності діяльності та результату, оскільки результату завжди передує діяльність, що не має матеріального вираження і складає разом з ним одне ціле (Т. Левшина, Ю. Романець); визначення сутності послуги через діяльність, результат якої повинен бути відображений у юридичних наслідках – набутті прав та обов'язків суб'єктом (О. Іоффе); аналіз послуги через визначення її як блага, що є засобом задоволення потреб за рахунок діяльності (через дії) одного суб'єкта, у корисних властивостях якої і полягає суб'єктивний інтерес іншого суб'єкта, і на які у іншого формується право вимоги (О. Щуковська)³. Як нематеріальне благо визначає послуги І. Жилінкова, наголошуючи на їх зв'язку із суб'єктом, що їх виконує та процесом виконання ним дій чи здійснення певної діяльності⁴.

Таким чином, при аналізі терміну «послуга», частіше розкриваються такі його означення: дія, вчинок, що є корисними для інших; діяльність підприємств, установ, організацій та інших суб'єктів, що здійснюється для задоволення потреб певних суб'єктів або їх обслуговування; послуга як наслідок практичної взаємодії виконавця послуги та її одержувача.

Г. Ю. Шаркова наголошує, що поняття «послуга» знаходиться у площині юридичних та економічних наук, і при цьому немає чітко окресленого юридичного чи економічного змісту, а її ознаками називає: нематеріальність; існування як особного нематеріального блага, яке не збігається з діями виконавця; може спричинити корисний результат⁵. Подібної точки зору дотримується В. В. Резнікова, вбачаючи, що складність дослідження поняття «послуга», пояснюється відсутністю єдиного розуміння її економічної сутності. Дослідниця припускає, що кожне з економічних значень послуги (а саме: дії, діяльність, економічне благо, економічні відносини, функції тощо) співвідноситься з відповідною правовою формою. Поєднання у єдиному визначенні усіх цих означень послуги, на її думку, видається неможливим⁶.

З'ясування сутності послуг, передбачає аналіз їх соціального змісту. Послуги здійснюються у процесі задоволення потреб різних груп суб'єктів як форми соціальної взаємодії між суб'єктами, за яких один суб'єкт вчиняє дії в інтересах іншого для досягнення корисного результату. «Послуга» як явище соціальної дійсності є широким поняттям і включає взаємодію виконавця та одержувача послуг, процес надання послуг та результативність цього процесу. Важливо зазначити, що існування послуг залежить не лише від наявності потреби їх отримання, а й від можливості їх надання. Тому в загальносоціальному аспекті під послугою слід розуміти вид соціальної взаємодії послугодавця і послугоодержувача задля отримання відповідного корисного результату (як матеріального, так і нематеріального). Послуга як категорія науки багатоаспектна та досліджується різними галузями знань: педагогікою, психологією, філософією, медициною, соціологією, економікою, правом. Відповідно предметом дослідження є: економічні послуги, психологічні послуги, медичні послуги, соціальні послуги, правові послуги тощо. Важливе значення при цьому має те, як має бути організована соціальна інфраструктура певного виду послуг, які вимоги висувають суспільство й держава до суб'єктів, що надають ці послуги, до їх діяльності. Необхідність участі держави в організації і функціонуванні різних видів послуг зумовлена тим, що їх отримання пов'язане з реалізацією суб'єктом своїх прав у різних сферах суспільного життя. Зокрема, отримання соціальних послуг пов'язане з реалізацією суб'єктами конституційного права на соціальний захист, що передбачено ст. 46 Конституції України, медичних послуг – з реалізацією права на охорону здоров'я (ст. 49 Конституції України), освітніх послуг – з реалізацією права на освіту (ст. 53 Конституції України), економічних послуг – з реалізацією права на власність (ст. 41 Конституції України), на підприємницьку діяльність (ст. 42 Конституції України), правових послуг – з правом на професійну правничу допомогу (ст. 59 Конституції України) тощо. Закріпивши на конституційному рівні низку прав, що пов'язані з наданням послуг, держава виступила у ролі гаранта їх надання, створюючи певні механізми або спеціалізовану соціальну інфраструктуру. До компонентів соціальної інфраструктури В. Ю. Панченко відносить: матеріальний (будівлі, споруди та інші матеріально-технічні засоби, що використовуються для надання послуг); інституційний (підприємства, установи, організації, що надають послуги, зв'язки між ними, професійні технології,

процедури, система підготовки спеціалістів тощо); персональний (кадровий, особистісний) – особи відповідної професії, що спеціалізуються з надання певного виду послуг. Здійснення на професійній основі, з дотриманням професійних принципів і етики, обумовлює особливу значущість послуг для суспільства, формалізує їх як соціальний інститут⁷.

Особливим різновидом соціальних послуг є саме правові, що виокремились від останніх на певному етапі розвитку суспільства у результаті еволюції комунікативних зв'язків між людьми та необхідності задоволення інтересів у сфері права. Проте варто зазначити, що в юридичній літературі триває дискусія стосовно розуміння понять «правові послуги» та «юридичні послуги», як наслідок існування різних точок зору відносно змісту вказаних понять.

О. Сніжко зазначає, що юридичні послуги відрізняються від правових тим, що перші пов'язані з розглядом справ у судах, а другі – з наданням юридичних консультацій при виникненні певних життєвих ситуацій. Автор наголошує, що саме факт представництва інтересів у суді, вимагає від представника вчинення певних дій і породжує виникнення певних прав та обов'язків у сторін, що є головною відмінністю між юридичними і правовими послугами⁸.

Є. М. Берлін, розглядаючи сутність правових послуг, зазначає, що поняття «юридичні» та «правові» послуги не є рівнозначними й зазначає, що під юридичними послугами слід розуміти зобов'язання, що виникають з договорів, особливістю яких є участь посередника – представника, який діє в інтересах іншого суб'єкта. Тоді як послуги, що надаються професійними юристами, слід називати не юридичними, а правовими⁹.

Думаємо, що варто погодитись з виділенням у якості критерію суб'єкта надання правової послуги – професійного фахівця, але разом з тим, т. зв. «юридичну послугу», що виникає відповідно до договору, не може надавати некваліфікована особа, що не володіє відповідними знаннями і навичками. Тому слід звернутися до аналізу поглядів учених щодо розмежування понять «правові» і «юридичні» послуги.

Так, Т. І. Ільїна наголошує, що поняття «правовий» і «юридичний» співпадають і є синонімами, тому помилково ототожнювати юридичні послуги з послугами по вчиненню юридичних дій, а правові послуги – з послугами по вчиненню фактичних дій¹⁰.

Подібної точки зору дотримується М. С. Баранніков, на думку якого, розмежування понять «правові» та «юридичні» послуги є логічно невинуватим, а спроби окремих авторів їх розмежувати називає штучними й недостатньо аргументованими, що спрямовані на формування невизначеності у розумінні сутності досліджуваного явища, оскільки, при здійсненні правових послуг вчиняються як фактичні, так і юридично значущі дії. Доцільним, на його думку, вбачається розмежування правових послуг у вузькому та широкому значеннях. У вузькому значенні правова послуга розглядається як економіко-правова категорія, що є об'єктом цивільних прав, а в широкому – як юридична діяльність, сукупність значущих дій фахівця-правника для суб'єкта. При цьому така діяльність може здійснюватися у формі як конституційно гарантованої правничої допомоги, так і підприємницької діяльності у формі консуль-

тування, складання юридичних документів тощо¹¹. Тому автор пропонує розглядати правові послуги як широке поняття, що охоплює діяльність у сфері права, а терміни «правові» та «юридичні» послуги вживати як синоніми.

Зазначимо, що Конституційний Суд України також використовує терміни «правові» та «юридичні» послуги, як синоніми. Так, у рішенні від 16 листопада 2000 р. (справа про право вільного вибору захисника) Конституційний Суд України зазначає, що право на правову допомогу – це гарантована Конституцією України можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги¹². У справі про відшкодування витрат на юридичні послуги у господарському судочинстві від 11 липня 2013 року Конституційний Суд України застосовує терміни послуги адвоката, правові послуги, юридичні послуги як рівнозначні¹³.

У тлумачному словнику з української мови термін «правовий» тлумачиться як такий, що стосується права, а «юридичний» – пов'язаний із законодавством, нормами права та їх застосуванням на практиці, або з вивченням і науковою розробкою юриспруденції¹⁴.

Не розмежують поняття «правові» та «юридичні» послуги й автори підручника «Юридична деонтологія» С. Д. Гусарев та О. Д. Тихомиров. Учені наголошують, що юридична практична діяльність забезпечується можливістю надавати «в установленому порядку юридичні послуги будь-яким суб'єктам права»¹⁵. Зазначимо, що для позначення послуг, які надаються правниками, вчені також оперують поняттям «правничі послуги»¹⁶. Говорячи про інститут адвокатури, вчені зазначають, що його існування створює можливості для надання широкого кола «правових послуг усім верствам населення»¹⁷. Отож, для характеристики послуг, що надаються представниками правничої професії, вчені використовують поняття «правові», «юридичні» та «правничі» послуги.

У контексті теоретичного дослідження даної проблематики, вважаємо, що розмежування послуг на правові і юридичні не слід допускати, оскільки це обмежить предмет дослідження. Ми поділяємо думку фахівців, що не вбачають принципової різниці між термінами «правничі», «правові», «юридичні» послуги й вважаємо, що вони позначають послуги у сфері права. Введення терміну «правничий» у сучасне законодавство пояснюється стандартами української мови, які встановлюють, що прикметник, застосований для позначення відповідного виду послуг, походить від іменника, що позначає саму професію особи, яка надає такі послуги. Іменником для позначення особи, яка здійснює послуги у сфері права, є слово «правник». Отже, виключно особи, що належать до правничої професії, можуть надавати правові послуги.

Правові послуги, на думку Т. І. Ільїної, це діяльність по створенню та передачі конкретної інформації послугоодержувачу чи третій особі, що необхідна для захисту прав і законних інтересів суб'єкта¹⁸. Авторка наголошує, що важливе місце при реалізації правових послуг відіграє інформація, саме вона є їхнім об'єктом.

Під правовою послугою Л. Б. Ситдикова розуміє послугу, яка здійснюється суб'єктом, що володіє спеціальними правовими знаннями та вчиняє дії,

пов'язані з пошуком, підбором, систематизацією й застосуванням правових норм, з вирішенням питань фактичного характеру. При цьому реалізуються такі дії шляхом надання замовнику правової інформації чи носія такої інформації (наприклад, складений правовий документ)¹⁹.

Ю. В. Романець визначає правові (юридичні) послуги як юридично значущі дії, що спричиняють виникнення, зміну чи припинення прав і обов'язків²⁰. Разом з тим, слід зазначити, що на практиці надання правової послуги не завжди пов'язано з вчиненням юридично значущих дій. Проте, надання консультацій з правових питань слід віднести до фактичних дій. Тому правові послуги необхідно характеризувати як фактичні дії, так і дії, що спричиняють юридичні наслідки.

Правові послуги – це категорія комплексна, зазначають Є. В. Ахтямова й Р. Р. Субхангулов. У цих правовідносинах послугодавець виконує певну юридичну діяльність шляхом здійснення як фактичних, так і юридичних дій в інтересах послугоодержувача. Здійснення дій юридичного характеру правником складає лише частину його роботи, в той же час основний об'єм його діяльності складають послуги, що потребують здійснення фактичних дій, зокрема, консультування з правових питань, проведення експертиз, розробка установчих й інших документів, складання договорів, систематизація правового матеріалу, ознайомлення з матеріалами справ та ін.²¹.

На відміну від інших учених, О. В. Орлов визначає правові послуги як специфічний вид матеріального блага, що є засобом задоволення потреб за рахунок здійснення юридичної діяльності (шляхом вчинення дій) одним суб'єктом на користь суб'єктивного інтересу іншого суб'єкта. Правова послуга як діяльність є сукупністю професійних правових дій суб'єкта – спеціаліста у сфері права, дії якого спрямовані на зміну матеріального та процесуального правового становища фізичних та юридичних осіб, як носіїв прав та обов'язків. Цінність правової послуги, на думку О. В. Орлова, полягає у здійсненні юридичної діяльності, спрямованої на досягнення результату. Проте результативність послуги гарантувати не можна, оскільки правові послуги – це сукупність дій, які можуть призвести до очікуваного результату, а не сам результат²².

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що правові послуги є різновидом соціальних послуг і виокремились від останніх на певному етапі у зв'язку з необхідністю задоволення інтересів суб'єктів суспільних відносин у сфері права.

Відсутність єдності в розумінні сутності правових послуг, обумовлено проблемами правового регулювання суспільних відносин та неоднозначністю у застосуванні нормативно-правових актів у життєво важливих ситуаціях в умовах забезпечення суб'єктів можливістю скористатися правовими послугами. Наразі у нормативно-правових актах України дефініції правової послуги різняться за змістом, що зумовлено невизначеністю юридичної науки щодо сутнісного розуміння правової послуги як дії (діяльності) спрямованої на реалізацію та забезпечення правових інтересів суб'єктів чи як результату таких дій.

На нашу думку, правова послуга є дією, спрямованою на забезпечення та захист прав і законних інтересів суб'єктів суспільних відносин, а одержання

бажаного результату одержувачем послуги є наслідком дій, що становлять зміст послуги.

1. *Великий тлумачний словник з української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел.* Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», С. 1080; **2.** *Марфинець Н.* Послуга як правова категорія // XIII Міжнародна наукова інтернет-конференція «Соціум. Наука. Культура» (25-27 січня 2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/marfintets-n-posluga-yak-pravova-kategoriya/> **3.** *Шуковская О. М.* Правовое регулирование деятельности по оказанию правовых услуг: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.03. Санкт-Петербург, 2006. С. 16; **4.** *Цивільне право України: підруч.: у 2 т. / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького.* Київ: Юрінком Інтер, 2006. Т. 2. С. 267-2268; **5.** *Шаркова Г. Ю.* Науково-теоретичні підходи до встановлення ознак послуги як об'єкта цивільних прав // Держава та регіони. Серія: Право. 2013. № 1 (39). С. 124; **6.** *Резнікова В. В.* Сутність категорії «послуга»: аналіз існуючих концепцій // Вісник господарського судочинства. 2009. № 1. С. 58-68; **7.** *Панченко В. Ю.* Юридическая помощь (вопросы общей теории): монография. Красноярск: Сиб. федер. ун-т, 2011. С. 41; **8.** *Снежко О.* Право на квалифицированную юридическую помощь // Юридический мир. 2005. № 8. С. 65; **9.** *Берлин Е.* Законодательное регулирование качества правовых услуг // Право и экономика. 2002. № 5. С. 23; **10.** *Ильина Т. И.* Обязательства по оказанию правовых услуг в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2007. С. 11; **11.** *Баранников М. С.* К вопросу о разграничении понятий юридических услуг, правовых услуг, услуг юридического характера, юридической помощи // Scientific research and their practical application. Modern state and ways of development. (1-12 October 2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer32/702.pdf> **12.** *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Г. І. щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України, ст. 44 Кримінально-процесуального кодексу України, ст. 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 р. № 13-рп/2000 // Офіційний вісник України. 2000. № 47. Ст. 109; **13.** *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Приватного малого підприємства – фірми «Максима» щодо офіційного тлумачення положень частини першої ст. 59 Конституції України, частини першої ст. 44 Господарського процесуального кодексу України (справа про відшкодування витрат на юридичні послуги у господарському судочинстві) від 11 липня 2013 р. № 6-рп/2013 // Офіційний вісник України. 2013. № 57. Ст. 99; **14.** *Великий тлумачний словник з української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел.* Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», С. 1101; **15.** *Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д.* Юридична деонтологія. Основи юридичної діяльності: навч. посібник. – 3-тє вид., переробл. і доп. Київ: Знання, 2008. С. 218; **16.** Там само. С. 225; **17.** Там само, С. 368; **18.** *Ильина Т. И.* Обязательства по оказанию правовых услуг в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2007. С. 18; **19.** *Ситдикова Л. Б.* Понятие и виды правовых услуг: соотношение правовых и юридических услуг // Права и свободы человека и гражданина: теоретические аспекты и юридическая практика: материалы ежегодной Международной научной конференции памяти профессора Феликса Михайловича Рудинского, 23 апреля 2015 г. / Московский гор. педагогический ун-т, Юридический ин-т, Евразийская лига юристов ; [ред. совет: Пашенцев Д. А. (пред.) и др.]. Рязань: Концепция, 2015. С. 334; **20.** *Романец Ю. В.* Общая характеристика договоров оказания юридических услуг (поручение, комиссия, агентирование) // Законодательство. 2001. № 4. С. 38;**

21. Ахтямова Е. В., Субхангулов Р.Р. Особенности юридической услуги как объекта гражданских прав // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. 2015. №3-1. С. 226; 22. Орлов А.В. Гражданско-правовое регулирование отношений в сфере оказания юридических услуг: сравнительно: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, 2009. С. 14-15.

Kuzheliyev O. M. Legal services: to determine the essence and content

In the article explored the essence of the «service» as a social category. Societal content «services» is defined by the fact that they are a form of social interaction and contribute to a relationship between the subjects in which one entity performs actions in the interests of the other to achieve useful results.

Service category as multidimensional, studied different subjects: pedagogy, psychology, philosophy, medicine, sociology, economics, law. That is the result of the existence of such categories as: economic services, psychological services, medical services, social services, legal services. The legal services are a form of social services and to dissociate oneself from them by the need to allowance the legal interests of privies are proved.

It should be noted that in the legal literature ongoing debate regarding understanding the concepts of «legal services» and «juridical services», which is the cause of the various points of view regarding the content of these concepts.

The analysis of scientific approaches to understanding the nature of legal services. Supports the view of experts that do not see the difference between the terms «law», «legal», «juridical» services because they represent services in the field of law.

Proved that the lack of unity in understanding the nature of legal services, due to the complex problems of legal regulation of legal relations and ambiguity in the application of regulations in critical situations in terms of providing business legal services.

In domestic legislation contained no unambiguous definition of law services. The made a conclusion about exclusion to distribution of concepts between «legal» and «juridical» services.

Legal service is an act to ensure and protect the rights and legitimate interests of public relations, and obtain the desired result of beneficiaries is a consequence of what constitutes content services.

Key words: a service, legal services, juridical services, legal interests, privies.

УДК 340.13

В. В. ГАВРИЛЕНКО,
аспірант Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України

ОСНОВНІ ВЛАСТИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

У статті з'ясовуються поняття та властивості механізму захисту прав людини. Встановлено, що захист прав громадян здійснюється з використанням норм різних галузей права, що говорить про приналежність механізму захисту прав людини до комплексного (міжгалузевого) правового інституту. Юридичні норми, незважаючи на те, що вони різні за характером і змістом, зачіпають проблеми захисту і містяться у всіх галузях права.

Ключові слова: захист, права людини, механізм захисту прав людини, юридичні інструменти захисту.